

NÓTÁRI TAMÁS

Causa Deiotariana

I. e. 45 novemberében hangzott el Caesar előtt M. T. Cicero¹ Deiotarus király érdekében mondott védőbeszéde,² aki – akárcsak Q. Ligarius³ – a polgárháborúban Pompeius oldalán állott. E beszéd történeti és jogi hátterének vázolásához kíván jelen írás néhány megjegyzéssel hozzájárulni.

Deiotarus király vádlójaként unokája, Castor és az általa felbérelt volt királyi orvos, a rabszolga Pheidippos léptek fel, akik a királyt főbenjáró büntett,⁴ Caesar elleni – általuk 47-re datált – gyilkosság kísérletével vádolták. Deiotarus helyzete a pharsalosi csata után azért lett Caesarral szemben felette kínos, amit a vádlók nem mulasztottak el a maguk javára kihasználni, mert az 48-ban felkereste táborában Pompeiust. E gesztust Caesar, aki a senatusban consulként keresztülvitte Deiotarus királyi címének és birodalmának integritását, a hálátlanság aktusaként értelmezett.⁵ 47-ben Deiotarus ugyan kért Caesartól egy találkozási lehetőséget, hogy Caesar által sérelmesnek érzett magatartása miatt kimenthesse magát, azonban Caesar megtagadta a találkozás kegyét a király tudomására hozván, hogy 48-ban már ő volt a legitimitás letéteményese, ezért Deiotarus pusztán a római közjog alapján is lojalitással tartozott volna neki.⁶ Mindezek alapján Caesar úgy döntött, hogy Deiotarus megtarthatja ugyan királyi méltóságát, ám birodalmának jelentős részéről le kell mondania.⁷ E megcsönkítés, amelyre a zelai csata után Nikaiában került sor,⁸ a következőkben állott: Deiotarus birodalmának egy armeniai részét Arzobazanes, Cappadocia uralkodója kap-

ta, valamint egy galata terület Mithridatesnek, Pergamon uralkodójának jutott. Mithridates hamarosan bekövetkezett halála után Deiotarus megkísérelte Caesarnál elérni, hogy visszakaphassa a galata tetrarchia feletti uralmat, amit azonban Castor Saocondaros, tetrarcha és Deiotarus veje mindenképpen megakart akadályozni.⁹ A 45 márciusában lezajlott mundaí csata után Caesar Taraccóban fogadta Deiotarus küldöttségét, és egy a királyhoz intézett levelében az ügy kedvező elbírálását helyezte kilátásba.¹⁰ E döntés meghozatalának élébe vágva Castor Saocondaros fia, Castor, Deiotarus unokája a szökött rabszolga, Pheidippos, a király volt orvosának vallomására alapozva kettős váddal állott elő nagyapja ellen, miszerint az gyilkossági kísérletet készített elő Caesar ellen – annak 47-ben Galatiában tett látogatása alkalmával –, valamint Caesar elleni titkos összeesküvést szőtt C. Caesilius Bassusszal.¹¹

E fordulattal az ügy egy addig precedens nélküli politikai ill. jogi helyzetet konstruált, ugyanis ezt megelőzően sohasem került sor arra, hogy egy rex iussust főbenjáró büntett vádjával római bíróság elé idézzenek, nem is beszélve arról, hogy semmilyen, Deiotarusszal kötött foedus iniquum¹² nem vetette alá a királyt a római joghatóságnak. A Deiotarus elleni vád rabszolgája, Pheidippos vallomásán alapult, ami a dolog morálisan visszatetsző volta mellett jogilag is lehetetlen situációt teremtett, hiszen Rómában a rabszolga nem vallhatottura ellen a büntetőperben.¹³ Ezen súlyos visszásságokhoz járult az is, hogy Deiotarus ekkortájt

nem tartózkodott Rómában, és a római büntetőeljárás rendje szerint a vádlott távollétében nem lehetett ellene eljárást lefolytatni.¹⁴ Az ügy kényes voltát tovább növelte azon tény, hogy a Caesar ellen tervezett és megkísérelt gyilkosság miatt maga a dictator előtt emelték vádat, aki a „nemo iudex in causa sua” elv¹⁵ értelmében semmiképpen sem lett volna jogosult bíróként fungálni az eljárásban – még abban az esetben sem, ha mint Sullát megillette volna a dictator rei publicae constituendae (legibus scribundis) titulus, ami elvileg korlátlan büntetőhatalommal ruházta volna fel.¹⁶ Ámde Caesar mindezen fenntartásokon könnyedén felül-emelkedvén önmaga kívánt „bíróként” eljárni Deiotarus király ügyében.

Cicero¹⁷ természetesen nem mulasztotta el ezen visszasságokat szóvá tenni,¹⁸ ám kénytelen lévén a jogi visszaélést Caesar érdemeiként feltüntetni,¹⁹ erényt kovácsolt a szükségből, kijelentvén, hogy a dictator személyében látja annak biztosítékát, hogy az ügyben nem kell méltánytalanságtól tartania.²⁰ Cicero szavaiból az is kitűnik, hogy Caesar még a consiliumban történő ítélezés alapelvét²¹ sem vette figyelembe, s a szónok kénytelen volt a dictator clementiájának hangsúlyozása mellett a képtelen vádak nyomós ellenérvekkel hiteltelenné tenni.²² Suetonis Caesarról írott életrajza ugyan azt állítja, hogy jogszolgáltatása során igen szigorúan és igazságosan járt el (ius laborosissime ac severissime dixit),²³ ezen kitélt azonban semmiképpen sem vonatkoztathatjuk Deiotarus ügyére, legfeljebb egyrészt Caesar proconsulatusa, másrészt a polgárháború után a veteránjainak kiosztott ager publicus körül kialakult vitákban²⁴ hozott ítéleteire.²⁵

A Deiotarus király elleni eljárás tehát semmilyen körülmények között nem minősíthető büntetőpernek, ezzel szemben kirívó példáját adja Caesar a köztársasági jogrendet semmibe vevő és személyes hatalmát tüntetve fitogtató arroganciájának.

JEGYZETEK

¹ Cicerohoz bővebben lásd M. GIEBEL: *Marcus Tullius Cicero*. Reinbek bei Hamburg, 1977; TRENCSENYI-WALDAPFEL I.: *Cicero*. Budapest, 1959, S. L. UTTSCHENKO: *Cicero*. Berlin, 1978.

² A beszéd fordítását lásd Marcus Tullius Cicero Deiotarus király érdekében mondott beszéde. Sajtó alá rendezte, fordította és a magyarázatokat írta NÓTÁRI TAMÁS. *Belvedere Meridionale*, 2001/XIII. 3–4, 75–84.

³ A pro Ligariohoz bővebben lásd NÓTÁRI T.: *Quaestio Ligariana. Belvedere Meridionale*, 2000/XII. 1–2. 100–105., a beszéd fordítását lásd *Marcus Tullius Cicero Q. Ligarius érdekében mondott beszéde*. Fordította, sajtó alá rendezte és a bevezetést írta: NÓTÁRI TAMÁS. *Documenta Historica* 51. A SZTE BTK Történelem Diákkör kiadványa. Szeged, 2001.

⁴ Cicero, pro Deiotaro lásd reum capitis.

⁵ A gratia kérdésköréhez lásd H. DREXLER: *Die politischen Grundbegriffe der Römer*. Darmstadt, 1988.

⁶ K. BRINGMANN: Der Diktator Caesar als Richter? Zu Ciceros Reden „pro Ligario” und „pro Deiotaro”. *Hermes*, 1986/114. 81.

⁷ H. W. RITTER: Caesars erstes Zusammentreffen mit Deiotarus. *Historia*, 1969/18. 255. skk.

⁸ Caesar, *Bellum Alexandrinum* 78., Cicero, *de divinatione* 2.79., *Philippica* 2.94.

⁹ H. W. RITTER: Caesars Verfügung über Kleinarmenien im Jahre 47. *Historia*, 1970/19. 124. skk.

¹⁰ Bringmann 82.

¹¹ Cic. Deiot. 38.

¹² Róma külkapcsolatainak jogi rendezéséhez lásd FÖLDI A. – HAMZA G.: *A római jog története és intézményei*. Budapest, 2001. 64. sk., A. GUARINO: *Storia del diritto Romano*. Napoli, 1975. 116. skk.

¹³ Vö. a pro Roscio Amerino tényállásával.

¹⁴ W. KUNKEL: Prinzipien des römischen Strafverfahrens. In *Keine Schriften*. Weimar, 1974. 23. skk.

¹⁵ Codex Iustinianus 3.5.

¹⁶ Mommsen tézisé (TH. MOMMSEN: *Römisches Strafrecht*. Leipzig, 1899. 35. skk.) meggyőzően cáfolja W. KUNKEL: *Untersuchungen zur Entwicklung des römischen Kriminalverfahrens in vorsullanischer Zeit*. München, 1962. 21. skk.

¹⁷ Cicero és Caesar politikai és személyes kapcsolatához lásd M. GELZER: *Cicero und Caesar*. Wiesbaden, 1968.

¹⁸ A pro Deiotaro filológiai elemzését lásd H. C. GOTOFF: *Cicero's Caesarian Speeches: A Stylistic Commentary*. Chapel Hill–London, 1993.

¹⁹ Caesar békepolitikájához lásd H. DAHLMANN: *Clementia Caesaris*. In *Caesar*. Hrsg. Von D. Rasmussen. Darmstadt, 1967. 32. skk.

²⁰ Cic. Deiot. 4.

²¹ W. KUNKEL: Die Funktion des Konsiliums in der magistratischen Strafjustiz und im Kaisergericht I–II. In *Kleine Schriften* 153. skk.

²² Cic. Deiot. 15. skk.

²³ Suetonius, Divus Iulius 43. 1.

²⁴ Valerius Maximus, Dicta et facta memorabilia 6.2.11.

²⁵ Bringmann 85.

T É K A

Hiánypótló könyv az 1956. októberi hallgatói mozgalomról

KISS TAMÁS: *Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége. 1956 – Szeged*. Szeged, 2002, Belvedere Meridionale.

A kötet szerzője, *Kiss Tamás* a második világháború utáni magyar történelem első szabadon választott, alulról építkező hallgatói szervezetének a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetségének egyik szervezője és vezetője több alkalommal, először 1999-ben járt a Belvedere Meridionale meghívására Szegeden, a Tanárképző Főiskola Történettudományi Tanszékén.

A magyar hallgatói mozgalom szempontjából igen jelentős és az 1956-os forradalom előkészítése szempontjából legalább ekkora jelentőséggel bíró MEFESZ, alapításának, majd országos szervezése elindulásának napjairól első alkalommal jelent meg összefoglaló tanulmány, és első alkalommal került közlésre az október 20-i nagygyűlés magnetofon-felvételének szövege is, mely az eseményről való ismereteinket, a felszólalások hangulatával, a tanulmányi és politikai követelések lelki hátterével bővíti komolyan használható forrásanyaggá.

A hiánypótló kötetben a szerző szöve-

ges és képi dokumentumokkal bizonyítja, hogy szegedi egyetemeken 1956. október 13–23. között történetekre igazak az alábbi megállapítások.

Az önálló egyetemi ifjúsági szervezet gondolata néhány fiatal egyetemista szabad elhatározásából, külső ráhatás nélkül született meg. A kezdeményezés nem a fennálló hatalom részéről, de nem is valamiféle „re-